

สร้างนักวิจัยชุมชน ร่วมแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม เรียนเพื่อรู้ ดูแล้วทำได้

ถอดสูตรความสำเร็จเพื่อการสร้างชุมชนสุขภาวะทางเพศ
เหมาะสำหรับการพัฒนาแกนนำ
ในชุมชนให้เป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สร้างนักวิจัยชุมชน ร่วมแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

เรียนเพื่อรู้ ดูแล้วทำได้ ถอดสูตรความสำเร็จเพื่อการสร้างชุมชนสุขภาวะทางเพศ

พิมพ์ครั้งที่ 1	มีนาคม 2562
จำนวนพิมพ์	500 เล่ม
พิมพ์ที่	บริษัทซัคเซสพับลิเคชั่น จำกัด
คณะทำงาน	ศศ.ดร.กนกวรรณ ธีรารัตน ปิยภา เมืองแมน ปัทมาพร พูนมีทรัพย์ ชลอยา ทรงรูป อุไรรัตน์ หน้าใหญ่ นันทิยา คาทาสี วรนาฏ เวณุอาธร ภษมา สัตยาหุรักษ์ เพชรลัดดา แก้วจีน
บรรณาธิการ รูปเล่ม จัดพิมพ์โดย	มูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

คำนำ

แผนงานสร้างเสริมสุขภาพะทางเพศ ดำเนินงานโดยมูลนิธิสร้างความสำเร็จ เรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.) ด้วยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มุ่งให้ทุกคนมีชีวิตทางเพศที่เป็นสุขและปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง และใช้การทำงานแบบมีส่วนร่วมและลงมือทำได้จริงของทุกคน จนสามารถสร้างพื้นที่ต้นแบบชุมชนสุขภาพะทางเพศจำนวน 12 พื้นที่ ใน 9 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน มหาสารคาม กาฬสินธุ์ นครราชสีมา และสงขลา จนเกิดเป็นหนังสือชุด "เรียนเพื่อรู้ คุณแล้วทำได้"

ทั้ง 12 เรื่องเป็นการขับเคลื่อนงานสุขภาพะทางเพศในชุมชนที่แตกต่างกัน ตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน ที่สำคัญ ทั้ง 12 พื้นที่นี้ ทีมทำงานผ่านการอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับการปรับฐานคิดมุมมอง "เรื่องเพศเชิงบวก" มาแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นลำดับแรก ของการทำงานในการสร้างให้เกิด "ผู้นำการเปลี่ยนแปลง" โดยการมีส่วนร่วมของคนในระดับต่างๆ ตามแบบ "โมเดลเชิงนิเวศวิทยา"

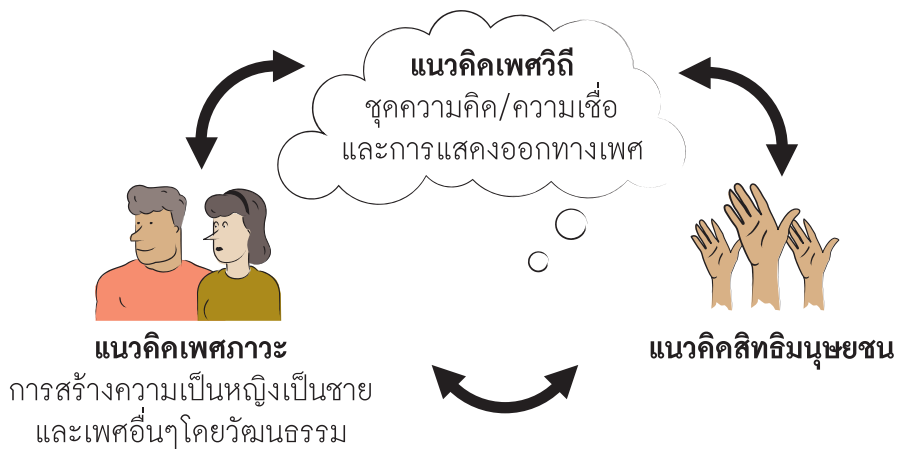
ท้ายนี้ ผู้จัดหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือชุด "เรียนเพื่อรู้ คุณแล้วทำได้" จะเป็นประโยชน์และสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานสร้างเสริมสุขภาพะทางเพศได้ไม่มากนักน้อย

มูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

ความสำคัญของแนวคิด “เรื่องเพศเชิงบวก”

เพื่อให้เกิด "ชุมชนต้นแบบสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ" คนทำงานควรมีความเข้าใจตรงกันถึงการสื่อสาร "เรื่องเพศเชิงบวก" ว่า

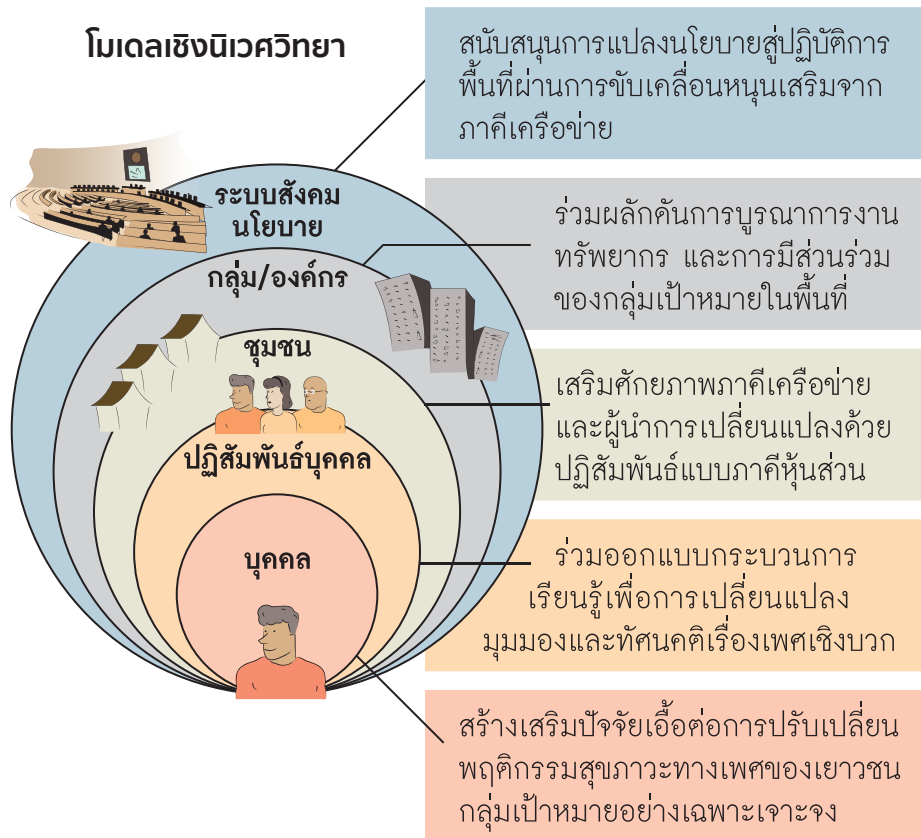
- เรื่องเพศ ไม่ใช่แค่เรื่องเพศสัมพันธ์ แต่ยังมีมิติด้านสุขภาพ ทัศนคติ รวมถึงทักษะการใช้ชีวิตที่จำเป็นต้องเรียนรู้ให้เหมาะสมกับช่วงวัย
- เรื่องเพศไม่ใช่เรื่องส่วนตัว หรือเรื่องของคนในครอบครัว แต่เป็นเรื่องของทุกคนในชุมชนที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมรอบให้เป็นสังคมที่ทุกคนมีชีวิตเป็นสุขและปลอดภัย
- การพูดคุยเรื่องเพศ ใช้การชี้ให้เห็นประโยชน์ ไม่ใช่การบังคับข่มขู่ซึ่งอาจนำไปสู่การทำหาย ค่อต้าน
- ผู้ที่ประสบปัญหาไม่ใช่ "ตัวปัญหา" แต่คือคนที่ "กำลังเผชิญปัญหา"

รู้จัก เข้าใจโมเดลเชิงนิเวศวิทยา กับการสร้าง “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง”

โมเดลเชิงนิเวศวิทยา เป็นโมเดลที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ ด้วยการจัดระบบตั้งแต่ระบบสังคมจนถึงระดับบุคคลให้มีความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพตนเองและมีทัศนคติที่ดีในเรื่องเพศ

ในการทำงานสร้าง “ชุมชนต้นแบบสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ” จำเป็นต้องทำงานกับคนทุกภาคส่วนทั้งระบบที่อยู่ในชุมชน เพื่อให้เกิด “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” ในทุกระดับ

“ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” เพื่อนร่วมทางคนสำคัญ ในการสร้าง “ชุมชนต้นแบบ”

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง เหมือน “นักจัดการเชิงกลยุทธ์” ทำหน้าที่ประสานบริหารจัดการภาคีเครือข่าย ออกแบบกิจกรรม กระบวนการทำงานให้เฉพาะเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมาย ขับเคลื่อนและผลักดันแผนปฏิบัติการ รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายตามแผนการดำเนินงาน โดยใช้กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับภาคีหุ้นส่วน 3 ระดับ คือ

- 1. ภาคิยทุทธศาสตร์** คือ ผู้กำหนดนโยบาย สนับสนุน เอื้อทรัพยากรคนงบประมาณให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวมถึงบอกต่อการทำงานให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เพื่อขยายผลการทำงานให้กว้างขวางขึ้น
- 2. ภาคิสันับสนุน** คือ ผู้สนับสนุนทรัพยากรด้านคน วิชาการ เปิดพื้นที่อนุมัติให้มีการดำเนินงานในชุมชนได้ รวมถึงเป็นคนที่ยอมรับนับถือ
- 3. ภาคิปฏิบัติการ** คือ ผู้จัดบริการให้ความช่วยเหลือเยาวชนทุกด้าน สามารถเข้าถึงเยาวชน มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทศนคติ พฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

คุณสมบัติที่จำเป็นของ “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง”

มีความรู้รอบค่าน
เรื่องเพศ

มีทักษะคิดวิเคราะห์รากเหง้า
เชิงวัฒนธรรมและเชิงโครงสร้าง
ทางสังคม ซึ่งเป็นปัญหา
ท้องวยรุ่น

มีทัศนคติเรื่องเพศ
เชิงบวก

มีทักษะการทำงาน
กับภาคีอย่างมีส่วนร่วม

มีทักษะสื่อสารเชิงบวก

มีทักษะออกแบบกระบวนการ
เรียนรู้เพื่อสร้างการ
เปลี่ยนแปลง

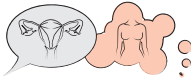
“ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” สร้างได้ด้วยวัฒนธรรมการทำงาน 7 ด้าน

1. **กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม** มีเป้าหมายตรงกัน มีความเข้าใจหลักการแนวทาง และกระบวนการทำงานให้ถึงเป้าหมายร่วมกัน

2. **เปิดโอกาสและกระตุ้นให้พัฒนาวัตกรรม**
โดยดึงศักยภาพคนทำงานให้ได้ทดลองอย่างอิสระ เพื่อสะท้อนผลการเรียนรู้มาสู่การปรับปรุงงานได้อย่างเต็มที่

3. **เข้าใจเรื่องเพศเชิงบวก**

ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์จากการจำลองสถานการณ์ในสังคม

4. **เสริมทักษะและเพิ่มพูนความรู้ด้านต่างๆ** สนับสนุนให้เข้าร่วมการอบรมเพื่อขยายมุมมองและทักษะในการทำงาน และให้โอกาสได้ร่วมประชุมระดับชาติและนานาชาติ

5. **จัดเวทีแลกเปลี่ยนแบบเสริมพลังใจ**

โดยใช้เวทีถกคบทเรียนเป็นระยะ ให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย เติบโตประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ชุมชน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้ภาคีได้เรียนรู้ และมีแนวทางปรับปรุงการทำงาน

6. **ใช้การเชื่อมโยงกับภาคีที่หลากหลาย** ผ่านการนำเสนอผลงานในเวทีประชุมต่างๆ เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์กับคนจากต่างพื้นที่

3 กลยุทธ์สำคัญ สำหรับ “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง”

- การจัดการกลไกภาคี
- การจัดบริการที่หลากหลาย
- การพัฒนาทักษะ

สร้างนักวิจัยชุมชนร่วมแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PAR) โดยคณะทำงานด้านเด็กและเยาวชนตำบลเวียงเหนือ

พื้นที่โครงการ : ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

กลยุทธ์หลักที่ใช้ : พัฒนากิจกรรมด้านการเป็นนักวิจัยในชุมชนแก่คณะทำงาน

คณะทำงานด้านเด็กและเยาวชนตำบลเวียงเหนือ รวมกลุ่มกันเพื่อจัดทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะทางเพศในชุมชนจากต้นทุนการทำงานโครงการ เรื่องเพศ พุดได้ – ด้วยความเข้าใจและเท่าทัน ช่วงปี 2555-2556 โดยกลุ่มแบ่งฝันปันใจ (ภาคีของ สคส.) ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่อำเภอปาย ด้วยเล็งเห็นว่าการขับเคลื่อนงานด้านการสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของรัฐในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และสถานศึกษา ยังไม่ได้มีบทบาทร่วมกัน อีกทั้งชุมชนเองยังมีมุมมองเรื่องเพศว่าเป็นแค่เรื่องเพศสัมพันธ์ และเป็นเรื่องน่าอาย ไม่ควรนำมาพูดถึง ด้วยวัฒนธรรมความเชื่อของประชาชนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ล้านนา ไทยใหญ่ (ไต) กะเหรี่ยง (ปะกาเกอญอ) ลีซอ (ลีซู) และมูเซอ (ลาหู่)

ด้วยจุดเริ่มการทำงานเมื่อปี 2556 และในปี 2557 คณะทำงานด้านเด็กและเยาวชนเวียงเหนือจึงดำเนินงานต่อด้านการพัฒนาศักยภาพชุมชน ตลอดจนสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะทางเพศของเด็กเยาวชนในระดับตำบล โดยเน้นสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (Participatory Action Research-PAR)

แนวทางสร้างแกนนำชุมชน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

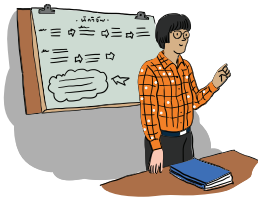
คณะวิจัยซึ่งประกอบด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้แทนหน่วยงานภาคีปฏิบัติการในพื้นที่ ผู้นำชุมชน และเยาวชน สามารถค้นหาปัญหา และร่วมจัดการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาวะทางเพศได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ชุมชนบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริงและเชื่อถือได้ ผ่านกระบวนการทำงานที่สำคัญ คือ

- การได้รับความรู้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เรื่องแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครื่องมือในการค้นหาปัญหาวิจัยระดับพื้นที่ และการพัฒนาเครื่องมือและแผนปฏิบัติการในหมู่บ้าน

- มีพื้นที่ฝึกการใช้เครื่องมือ และทดลองปฏิบัติการจริง โดยมีพี่เลี้ยงหนุนเสริม ให้กำลังใจ และร่วมแก้ไขปัญหาคลอกระยะเวลาแต่ละขั้นตอนของการทำวิจัยในชุมชน

- การมีเวทีถอดบทเรียนการทำงานทุกระยะทั้งด้านวิชาการ และเสริมพลังการทำงานเพื่อทบทวนปัญหาอุปสรรค และปรับแผนการทำงานให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

บทบาทหน้าที่ของภาคี ในการสร้างนักวิจัยชุมชน

ภาคียุทธศาสตร์

ส่งเสริมการทำงานของทีมนักวิจัยในพื้นที่ พัฒนาศักยภาพ
คณะทำงานด้านเด็กและเยาวชนระดับตำบล

- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอป่าเย็บ โรงพยาบาลป่าเย็บ ระดับอำเภอ
- สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอำเภอป่าเย็บ
- หน่วยพัฒนาสังคมอำเภอป่าเย็บ
- ศูนย์ประสานงานและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา อำเภอป่าเย็บ

ภาคีสันนิบาต

กลุ่มแบ่งฝักแบ่งฝ่าย

- ที่ปรึกษาด้านวิชาการทั้งวิธีวิทยาด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และปรับฐานแนวคิดสุขภาวะทางเพศ ตลอดจนหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานในโครงการหน่วยงานสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. เวียงเหนือ) และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (บ้านเวียงเหนือและบ้านเมืองน้อย)

- สนับสนุนการดำเนินงานของคณะวิจัยอย่างต่อเนื่อง
ตามแผนปฏิบัติการ

ภาคีปฏิบัติการ

คณะทำงานค้ำเด็กและเยาวชน กลุ่มบ้านเวียงเหนือ และกลุ่มบ้านเมืองน้อย

- ประสานการทำงานระหว่างภาคี
- ดำเนินงานตามขั้นตอนการวิจัยตามแผนปฏิบัติการร่วมกับภาคี

อปท. และ รพ.สต.

- ติดตามและหนุนเสริมด้านเทคนิค กระบวนการ เพื่อให้ นักวิจัยขับเคลื่อนงานในพื้นที่

- ส่งเสริมและผลักดันกระบวนการทำงานวิจัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการขั้นตอนพัฒนาแผนสุขภาพชุมชน

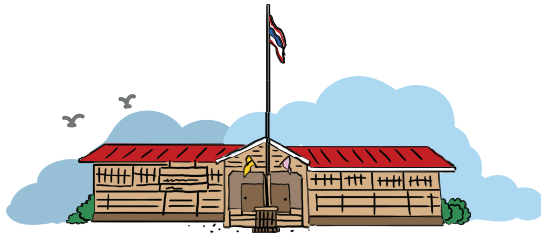

อสม. กลุ่มผู้นำชุมชน และ โรงเรียน

- ร่วมดำเนินงานตามขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมตามแผนปฏิบัติการ

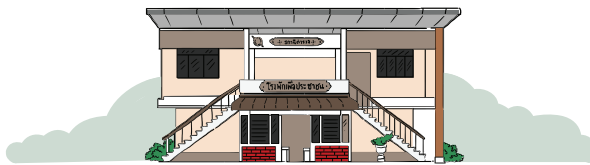
“แหล่งเรียนรู้สุขภาวะทางเพศ เพศสัญจรในชุมชน” ตัวอย่างการค้นพบที่เกิดจากการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมแหล่งเรียนรู้เรื่องเพศสัญจรเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นตามผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารเรื่องเพศในครอบครัว และชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ โดยทีมวิจัยค้นพบว่า มีสถานที่ 4 แห่งในหมู่บ้านที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สุขภาวะทางเพศให้กับคนในชุมชนได้ คือ

โรงเรียน

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ในเรื่องการให้การศึกษาเกี่ยวกับสุขภาวะทางเพศในสถานศึกษาเรื่องสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์ และระบบการให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก เยาวชนที่ท้องไม่พร้อม จากวิทยากรที่มาจัดอบรม

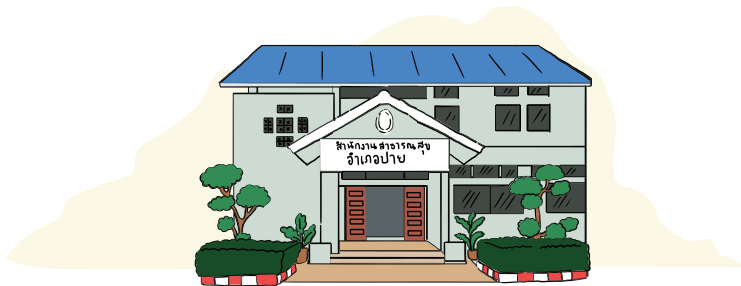
สถานีตำรวจ

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับรู้ถึงสถานการณ์การเกิดคดีเกี่ยวกับสุขภาวะทางเพศในท้องที่ของตนเอง พฤติกรรมหรือปัจจัยเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และข้อมูลช่องทางการติดต่อหรือขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมทั้งการสัมผัสถึงการให้บริการที่เป็นมิตรของเจ้าหน้าที่

โรงพยาบาล

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับรู้ถึงบริการต่างๆ ที่จัดไว้ให้ในคลินิกสุขภาพวัยรุ่น รวมทั้งการช่วยเหลือส่งต่อในกรณีที่เกิดปัญหาสุขภาพะทางเพศ

สาธารณสุขอำเภอ

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับทราบข้อมูลกับการสร้างเสริมสุขภาพจิต การเสริมสร้างความเข้มแข็งหรือภูมิคุ้มกันในครอบครัว เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะปัญหาการฆ่าตัวตายในกลุ่มเด็กเยาวชนที่พบหลายรายในพื้นที่

บทเรียนจากคณะทำงาน

- การที่คนในชุมชนไม่ค่อยมีการสื่อสารเรื่องเพศในครอบครัวและในชุมชน มีปัจจัยสำคัญมาจากการมีทัศนคติเชิงลบในเรื่องเพศซึ่งส่งผ่านออกมาเป็นพฤติกรรมเรื่องเพศที่ไม่เอื้อต่อการสื่อสารเรื่องเพศกันในครอบครัวและในชุมชน
- การเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกในเรื่องเพศและการสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการสื่อสารเรื่องเพศเชิงบวกในครอบครัวและในชุมชน
- ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญประการหนึ่งในการเสริมสร้างสุขภาวะทางเพศสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ก็คือ การบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งฝ่ายการศึกษา ฝ่ายปกครองท้องถิ่น/ท้องที่ ฝ่ายสาธารณสุข และฝ่ายอาสาสมัครในชุมชน ในการดำเนินกิจกรรม/โครงการเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศสำหรับเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง และสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการทำงานเรื่องเพศในชุมชน

หน่วยงานพื้นที่ :

**คณะทำงานด้านเด็กและเยาวชนตำบลเวียงเหนือ อำเภอป่า
จันทน์แม่ฮ่องสอน (กลุ่มเสี้ยว)**

ผู้ประสานงานกลุ่ม

นายณรงค์เดช อัมพร

อบต.เวียงเหนือ

117 หมู่ที่ 8 บ้านศรีคอนชัย

ต.เวียงเหนือ อ.ป่า จ.แม่ฮ่องสอน 58130

โทรศัพท์มือถือ : 093-2450-826

หน่วยงานหนุนเสริมพื้นที่ :

มูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

86/58 โครงการวิชั่นสมาร์ทชีดี ถนนนครินทร์

ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์ : 02 525 4922-23

โทรสาร : 02 525 4938

หนังสือชุด "เรียนเพื่อรู้ คุณแล้วทำได้"

ถอดสูตรความสำเร็จการทำงาน

ของพื้นที่ต้นแบบชุมชนสุขภาวะทางเพศ ประกอบด้วย

1. เยาวชนรุ่นใหม่ นักสื่อสารเรื่องเพศ (เชียงใหม่)
2. อสม. นักสื่อสารสุขภาวะทางเพศแห่งชุมชนชาติพันธุ์ (เชียงใหม่)
3. แนวทางการทำงานกลไกตำบลสุขภาวะทางเพศ (เชียงใหม่)
4. บริการที่เป็นมิตรแบบเสริมพลังแม่วัยรุ่น (เชียงใหม่)
5. กศน. พุดเรื่องเพศอย่างปลอดภัย (เชียงใหม่)
6. สร้างนักวิจัยชุมชน ร่วมแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (แม่ฮ่องสอน)
7. พื้นที่เรียนรู้เรื่องสุขภาวะทางเพศในสถานประกอบการ (ลำพูน)
8. กลไกเกื้อกูลตามธรรมชาติในชุมชน (พะเยา)
9. พัฒนา อสม. ผู้การเป็นนักจัดการสุขภาวะทางเพศ (มหาสารคาม)
10. การออกแบบสื่อเรียนรู้ เพื่อเพิ่มพื้นที่สื่อสารเรื่องเพศเชิงบวก (นครราชสีมา)
11. กลไกประสานแหล่งเรียนรู้และระบบส่งต่อในชุมชน (กาฬสินธุ์)
12. โรงเรียนประถมต้นแบบสุขภาวะทางเพศ (สงขลา)

